
ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.01

В. М. Голуб,
к.т.н., доцент**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ
ОСОБИСТИХ ФІНАНСІВ**

Проаналізовано проблему соціально-економічної сутності особистих фінансів як нової категорії теорії фінансів. Визначено структуру цієї категорії. Виявлено логічний зв'язок між особистими фінансами, людським капіталом та людським потенціалом. Зроблено спробу застосування кількісних та якісних оцінок ефективності використання особистих фінансів як теоретичної основи соціальної політики держави.

Ключові слова: особисті фінанси, людський капітал, людський потенціал, електронний котедж, людина - комп'ютер.

В. М. Голуб,
к.т.н., доцент**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ
ЛИЧНЫХ ФИНАНСОВ**

Проанализирована проблема социально-экономической сущности личных финансов как новой категории теории финансов. Определена структура этой категории. Выявлена логическая связь между личными финансами, человеческим капиталом и человеческим потенциалом. Сделана попытка применения количественных и качественных оценок эффективности использования личных финансов как теоретической основы социальной политики государства.

Ключевые слова: личные финансы, человеческий капитал, человеческий потенциал, электронный коттедж, человек-компьютер.

V. M. Holub,
candidate of technical sciences, associate professor**SOCIAL AND ECONOMIC ESSENCE OF PRIVATE FINANCE**

The problem of social and economic essence of private finance as a new category in the theory of finances is analyzed. The structure of the category is specified. The logical connection between private finance, human capital and human potential is found out. The application of quality and quantitative estimation of efficiency of using private finance as a theoretical basis of the state social policy is suggested.

Keywords: private finance, human capital, human potential, electronic cottage, man – computer.

Актуальність теми дослідження. На даний час в Україні відбувається завершення індустріальної епохи та перехід до інформаційного суспільства, сутність якого полягає у всебічному ефективному використанні інформації в умовах глобалізації усіх економічних процесів. Трансформаційні перетворення ринкової економіки України відбуваються в епоху переходу до

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

інформаційного суспільства. В умовах інформаційного суспільства посилюється роль науково-технічного прогресу у зміні структури виробництва, і, як наслідок, посилюється роль окремої людини як носія інтелектуальної, творчої праці. Наслідком цього є поступове набуття нової якості одного з чотирьох основних виробничих ресурсів (земля, капітал, праця, підприємницькі здібності) економічної системи – підприємницьких здібностей, сутність яких розкривається через категорію *людського капіталу*, головними складовими якого є: *сукупність знань, моральні цінності, культура праці та загальний підхід до своїх обов'язків*.

Постановка проблеми. Виникнення відповідної потреби у застосуванні творчих здібностей людини, тобто активізації людського чинника, висуває нові вимоги до індивіда. При цьому поєднання знань як одного із головних виробничих ресурсів з умінням і навичками людини їх ефективно використовувати сприяє становленню його в ролі вільного, рівноправного, незалежного суб'єкта фінансових відносин у житті суспільства, що з точки зору фінансової теорії можна визначити через нову фінансову категорію - *особисті фінанси* [1, 2].

Категорія особистих фінансів фактично поєднує в собі матеріальну (виробничо-фінансову) та нематеріальну (соціально-культурну) складові. Виробничо-фінансова складова структурно представляє собою людський капітал, який можна розглядати в ролі матеріального носія особистих фінансів.

Соціально-культурна складова представляє собою людський потенціал, що відображає інтелектуальний капітал індивіда, який розкриває той запас знань, навичок, мотивації до висопродуктивної праці, яку накопичує людина протягом свого життя. Щодо людського потенціалу, то його можна розглядати як нематеріальний носій особистих фінансів.

Зрозуміла підвищена увага до розкриття соціально-економічної сутності функціонування особистих фінансів, їх структури, кількісних і якісних показників, що визначають сутність усіх фінансово-господарських відносин окремої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років в економічній літературі істотно збільшилася кількість наукових публікацій, присвячених вивченню раціональної поведінки окремої людини не тільки як важливого суб'єкта фінансових відносин, але і як суб'єкта прийняття конкретних фінансових рішень, залежно від своїх індивідуальних здібностей та інтересів, які обов'язково узгоджуються із суспільно необхідними потребами. Це фактично є підтвердженням того факту, що у фінансовій науці виокремлюється нова парадигма - *особисті фінанси*.

Виклад основного матеріалу. Вивчення категорії особистих фінансів є особливо актуальним для нового типу домашніх господарств – «електронних котеджів», які дозволяють поєднати висококваліфіковану роботу і відпочинок, тобто можливість працювати у себе вдома, застосовуючи сучасні комп'ютерні технології. У наш час такі спеціалісти, як програмісти, дизайнери, маркетологи, вчені-теоретики та журналісти головним чином працюють у себе вдома, використовуючи переваги комп'ютеру, та не витрачають час на переїзд із дому до офісу й у зворотньому напрямку. В індустріальному суспільстві виробництво головним чином було винесено за рамки домогосподарств у «зовнішній світ», а дім розглядався як місце відпочинку, релаксації та поновлення сил. Таким чином, діяльність домогосподарств включає в себе як внутрішню господарську діяльність, так і зовнішні відносини членів домогосподарства з іншими суб'єктами в інтересах домогосподарства. Уся діяльність домогосподарств з економічної точки зору спрямована на спільне формування та спільне

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

використання фондів грошових засобів, що необхідні для поточного споживання та накопичення для майбутніх витрат або інвестицій. Із розвитком ринкових відносин природно стверджувати, що переважають грошові відносини між окремими суб'єктами. Соціально-економічна роль домогосподарства визначається багатьма чинниками, головним з яких є активна життєва позиція та свідомість його учасників. Зрозуміло, що без урахування людських цінностей і пріоритетів як доміанти соціально орієнтованої ринкової економіки забезпечити справедливий розподіл та перерозподіл суспільних благ неможливо.

Нові засоби виробництва інформаційної епохи – насамперед, електронні установи – дозволяють, завдяки організації так званих «електронних котеджів», узгоджувати працю та відпочинок не виходячи з дому, що значно підвищує рентабельність особистих фінансів. По мірі розгортання науково-технічної революції все більше індивідуумів будуть організовувати свою працю в режимі «людина – комп'ютер», яка має повну інформацію і свідомо використовує для максимізації свого добробуту усі можливості теорії альтернативної вартості. В кінцевому підсумку це призведе до того, що межа між домогосподарством і фірмою буде поступово зникати, активізуючи особисті фінанси.

Сучасні вітчизняні і зарубіжні теоретики фінансів наводять різноманітні тлумачення поняття особистих фінансів. У вузькому розумінні їх тлумачать як домашню бухгалтерію і визначають як сукупність грошових потоків, які формують сукупний особистий дохід. В широкому розумінні їх ототожнюють із фінансами домашніх господарств як сукупність відносин щодо формування та використання грошових засобів і фінансових активів, які необхідні для забезпечення життєдіяльності членів домогосподарства.

Зважаючи на це і не вдаючись до широкої наукової полеміки спробуємо сформулювати власне визначення цієї нової парадигми теорії фінансів.

Особисті фінанси - це сукупність економічних відносин, у які вступає окрема людина з приводу розподілу частини національного доходу на мікрорівні для формування особистого використовуваного доходу з метою його перерозподілу на міні-фонди для досягнення більш високого рівня життя, підвищення свого соціального статусу та вирішення основних завдань поточного і перспективних етапів життєвого циклу.

У процесі реалізації особистих фінансових відносин відбувається перерозподіл використовуваного доходу на податкові платежі, формування міні-фонду споживання та нагромадження (заощадження або самострахування). При формуванні міні-фондів джерелом фінансових ресурсів можуть виступати заробітна плата, отримана у виробничій і невиробничій сферах; доходи від підсобного господарства; доходи від надання певних послуг; дивіденди від володіння цінними паперами; застави, дарування, отримання спадщини; доходи від заощаджувальних вкладів.

У теорії особистих фінансів можна чітко виділити як кількісні показники, що визначають рівень використання людського капіталу (рівень життя), так і якісні показники, що відображають рівень використання людського потенціалу (соціальної інфраструктури життя).

Рівень життя (людський капітал) – це обсяг фінансового забезпечення фізіологічних та інтелектуальних потреб людини.

Головне завдання особистих фінансів полягає у зростанні обсягу використовуваного доходу, який спрямовується на формування особистого міні-фонду індивідуума.

Рівень соціальної інфраструктури життя (людський потенціал) – це ступінь задоволення потреб людини у соціальних і духовних благах, які необхідні для активної життєдіяльності:

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

- якість харчування;
- якість житла;
- умови праці;
- рівень освіти;
- рівень охорони здоров'я та відпочинку;
- рівень фізичної та інтелектуальної культури.

Темпи зростання обсягу особистого доходу деякою мірою залежать від співвідношення між складовими частинами міні-фондів: споживання і нагромадження. Кількісним показником цього співвідношення може виступати такий показник як гранична схильність до споживання (ГСС), який був введений відомим англійським економістом в 30-х роках ХХ століття Дж. М. Кейнсом [3]. Величина ГСС залежить від національних особливостей, психологічного стану, уподобань та звичаїв населення, і навіть віку окремої людини. Він показує, яку частину одиниці додаткового доходу (ΔY) буде спожито (ΔC), а яку – заощаджено.

Математичний вираз цього параметру: $GSC = \frac{\Delta C}{\Delta Y}$, при чому $0 < GSC$

< 1 . Для України ГСС знаходиться в межах 0.60 – 0.80.

Для пояснення закономірностей зміни у структурі витрат міні-фонду можна використовувати криві Енгеля, які відображають зміну витрат індивідуума на різні товари із зростанням обсягів використовуваного міні-фонду. Наприклад, витрати на неякісні товари (китайський та турецький трикотаж) знижуються, а на високоякісні (ліцензійні касети, європейський одяг та взуття) зростають. Така закономірність була відкрита у ХІХ ст. німецьким статистиком Ерістом Енгелем, який, досліджуючи дані про витрати сімей із різним рівнем доходу, встановив, що з ростом доходу його доля, що спрямовується на харчування, знижується, водночас доля витрат на житло та одяг залишається приблизно незмінною, а доля інших витрат зростає. На базі цього закону визначено один з критеріїв бідності: домогосподарство вважається бідним, якщо його витрати на харчування складають більше 50 % сукупного доходу [4].

У динаміці формування міні-фондів можна виділити умовно декілька періодів, які відображають зміну рівня і якості життя індивідуума протягом його життєвого циклу.

1-й період – споживання (дитинство), або період первинного формування міні-фондів. У цей період людина більше споживає, ніж заробляє, тобто гранична схильність до споживання коливається у межах 0,8 – 0,95. Це означає, що до деякого періоду T_1 , людина більше споживає, ніж заробляє, тому міні-фонд заощаджень фактично не формується.

2-й період – формування (молодість), або період бурхливого та динамічного зростання грошових потоків, спрямованих на формування міні-фондів. В цей період людина поступово збільшує міні-фонд нагромадження, оскільки споживає менше, ніж заробляє. Відповідно, гранична схильність до споживання лежить у межах 0,5 – 0,75. Отже, у період від T_1 до T_2 , доля споживання людини у сукупному доході зменшується, а обсяг заощаджень зростає.

3-й період – стабільність і старіння (старість) – життя за рахунок заощаджень, зміна пріоритетів, зовнішності, застій, при цьому гранична схильність до споживання лежить у межах 0,1 – 0,5. У цей період людина фактично живе за рахунок своїх заощаджень, а незначний поточний дохід намагається заощаджувати. Це означає, що у період від T_2 до T_3 , обсяг споживання зростає значно більшими темпами, ніж обсяг міні-фонду нагромадження.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Таким чином, для оцінки ефективності використання людського капіталу можна застосувати такий кількісний показник, як гранична схильність до споживання, а як індикатор ефективності людського потенціалу можна використовувати міні-індекс розвитку людини. Це аналогія показника, який з 1990 року офіційно використовується експертами ООН для визначення рівня життя та порівняння умов суспільного життя населення в різних країнах світу - індекса людського розвитку (ІЛР) [3].

Міні-індекс розвитку людини (МІРЛ) - інтегральна оцінка трьох складових параметрів: середня тривалість життя, (довголіття); рівень освіти (письменність) дорослої людини; дохід на душу людини (ВВП на душу людини за паритету купівельної спроможності долара США).

Економічний зміст МІРЛ полягає в тому, що він повинен відображати обсяг фінансування видатків для неухильного зростання матеріальних, духовних, культурних потреб людини, його наукового потенціалу. Теоретично він може мати максимальне значення 1,000, мінімальне 0,000.

Методологія розрахунку інтегрального показника МІРЛ передбачає, крім кількісної, якісну оцінку за такою градацією:

- МІРЛ більший 0,9 характеризує людину з високим рівнем розвитку;
- МІРЛ більший 0,6, але менший 0,9 характеризує людину із середнім рівнем розвитку;
- МІРЛ менший 0,59 характеризує людину з низьким рівнем розвитку.

Таким чином, для оцінки ефективності використання особистих фінансів можна використовувати: моно-показник ГСС та інтегральний показник МІРЛ.

Значення цих показників залежатиме від наступних детермінантів розвитку особистих фінансів:

- структури особистих фінансів;
- фізіологічних потреб;
- рівня освіти (інтелекту, інтуїції);
- ринкового мислення;
- економічної активності;
- суспільно активної позиції;
- правової культури;
- підприємницьких здібностей як життєвого кредо тощо.

Актуальна проблема, яка постійно постає перед кожним індивідом, полягає у вирішенні питання, скільки він споживає зі свого доходу і скільки лишає на майбутнє, та в якій саме формі триматиме майбутню пропозицію. Для цього важливо знати, "який ступінь його переваги ліквідності", тобто яку кількість своїх ресурсів індивід бажає тримати у формі грошей (готівкою). Макро-економічна теорія (Кейнсіанська теорія споживання) доводить, що необхідною умовою переваги ліквідності є невпевненість у майбутній нормі відсотку. (Норма відсотку - це винагорода за позбавлення грошей їх ліквідності на певний термін, це "ціна", яка врівноважує постійне бажання утримувати багатство у формах наявних (готівкових) грошей з кількістю грошей, що перебуває в обігу). У кінцевому рахунку Кейнс встановлює три аспекти переваг ліквідності, які пов'язані з трьома видами мотивів.

По-перше, транзакційний мотив, або мотив обігу, що визначає потребу в наявних грошах для поточних угод споживацького чи виробничого характеру.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

По-друге, це мотив застереження, тобто бажання забезпечити в майбутньому можливість розпоряджатися певною частиною ресурсів у формі грошової готівки.

По-третє, це спекулятивний мотив, тобто наміри приберегти певний резерв, щоб вигідно користуватися кращим порівняно з ринком знанням того, що принесе майбутнє. Причому, як доводить Кейнс, наявність високоорганізованого ринку створює підстави для широких коливань попиту на готівкові гроші, пов'язаного зі спекулятивним мотивом. Відсутність такого ринку підвищує роль переваги ліквідності, пов'язаної з мотивом застереження.

Логічно вважати поняття «перевага ліквідності індивіда» якісним показником особистих фінансів.

Теоретично визначені індекси слід вважати індикаторами ефективності особистих фінансів як теоретичної основи соціальної політики держави.

Головною турботою кожної людини є підтримка відчуття *власної фінансової безпеки*, що гарантує достатність фінансових ресурсів сьогоднішнім і майбутнім потребам щодо забезпечення гідного і якісного рівня життя незалежно від будь-яких загроз.

Одним із методів мінімізації економічних ризиків, які становлять найбільшу загрозу життю, здоров'ю і добробуту громадян, є страхування. Страхування життя і здоров'я громадян є найпоширенішим видом страхування в усьому світі.

Важливою складовою особистих фінансів є організація фінансової безпеки та гарантії належного матеріального забезпечення людей похилого віку. Сьогодні є чотири способи забезпечення людей похилого віку:

- продовження роботи поряд із молодими працівниками;
- утримання родиною;
- одержання пенсії по старості;
- життя за рахунок зароблених заощаджень.

Одним із методів мінімізації економічних ризиків, які становлять найбільшу загрозу життю, здоров'ю і добробуту громадян, є страхування. Страхування життя і здоров'я громадян є найпоширенішим видом страхування в усьому світі.

На Заході існує інститут фінансових консультантів, які надають кваліфіковані поради стосовно того, як громадянину скористатися тими чи іншими нормами законодавства, щоб за можливості зменшити сплату своїх податкових зобов'язань, як ефективно розпорядитися власними доходами, у якій формі найвигідніше здійснювати заощадження, які перспективні види страхування обрати для себе, як найвигідніше переоформити нерухомість на дітей тощо.

Література

1. Фінанси: Підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
2. Голуб В. М. Личные финансы как новая парадигма теории финансов / В. М. Голуб // Наука и образование – ведущий фактор стратегии «Казахстан -2030»: труды Международной научной конференции 23-24 июня 2011 г.; Ч. 5. (Сагиновские чтения №3). – Караганда: КарГТУ, 2011.
3. Голуб В. М. Фінанси: навч. посібн. / В. М. Голуб, В. В. Бондар, В. Ю. Худолей. – К.: ЗАТ Дорадо, 2008. – 180 с.
4. Долан Э. Дж. Микроэкономика / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей; [пер. с англ. В. Лукашевича и др.]; под общ. ред. Б. Лисовика и др. – С.-Пб. : ОА Санкт-Петербург оркестр, 1994. – 391 с.

Надійшла 16.12.2011 р.